

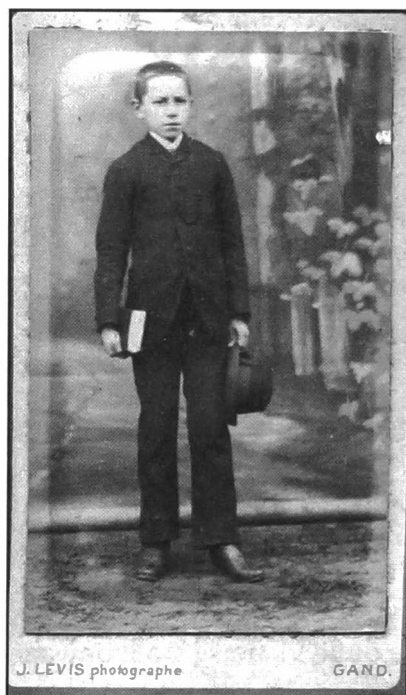
OP DE FOTO VOOR DE PLECHTIGE COMMUNIE

André Maes

Zelfs zonder naam veelzeggend ...

4

We kunnen het ons bijna niet meer voorstellen – nu in het digitale tijdperk bijna iedereen een fotocamera bezit, nu de schooljeugd zelfs in trein en bus spelend foto's van elkaar zit te maken met hun GSM – dat iets meer dan honderd jaar geleden slechts de professionele fotograaf over een camera beschikte, en wat voor een camera ! Foto's werden voornamelijk gemaakt in de studio, vooral portretten. Toch was in de laatste decennia van de negentiende eeuw de fotografie zeer populair geworden. Rond 1900 waren in Gent alleen al meer dan 40 beroepsfotografen. Wie kent ze niet, de portretten op de kleine kartonnetjes (carte de visite) met achterop het logo van de fotograaf. Ja, alleen de naam van de fotograaf en niet van de geportretteerde, want hoe populair ook, foto's werden alleen gemaakt voor de meer gegoede families en/of voor bijzondere gelegenheden. Eén van die momenten dat men naar de fotograaf trok, was de plechtige communie.

Carte de visite (10,5 x 6,4 cm)
Geportretteerde en jaartal onbekend.
Fotograaf : Jules Levis, Gand.
Documentatiecentrum voor
Streekgeschiedenis, Sint-Amandsberg

Heel wat families koesterden wel een aantal van deze kostbare foto's en iedereen wist wel wie op de foto stond. Namen waren overbodig... o grote ellende nu, enkele generaties later. In heemkundige documentatiecentra belanden tientallen van deze prachtige portretten, maar wie staat er op ? In het beeldarchief van de heemkundige kring in Sint-Amandsberg heeft men noodgedwongen voor deze naamlozen categorieën verzonnen als: militairen, politieagenten, geestelijken en ... plechtige communie. Het mooie is dan, als je deze foto's naast elkaar legt, dat je al die onbekende jongens

en meisjes als in een defilé hun best ziet doen om zich naar buiten te presenteren op een kantelmoment in hun leven. Onder de indruk van deze foto's drong zich de vraag op: hoe voelde men zich op dat moment, op die uitzonderlijke plaats, met die bijzondere kleren ?

Oude verhalen van Vlaamse auteurs kunnen hier wellicht een tipje van 'de voile' oplichten? Voor een recenter verleden kun je getuigenissen en ontboezemingen op internet vinden. En nu in onze eigen tijd presenteert iedere communicant zich op zijn heel eigen manier voor familie en vrienden, zonder plechtige franje of kerkelijk ritueel, en dan is de voornaam voldoende vertrouwd. Maar eerst willen we weten hoe die oude rituelen zijn ontstaan en eeuwen overleefden.

Ontstaan en evolutie van een rituele kleding: het wit communiekleed

Dr. Marguerite Coppens, conservatrice aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, autoriteit op gebied van de geschiedenis van de kleding in België vanaf de 18de eeuw, publiceerde in 1998 een informatief artikel over de oorsprong en de evolutie van het plechtige communiekleed. (1) Volgens Coppens is het plechtige communiefeest van vrij recente datum. Ontstaan in Frankrijk is het nooit door de kerk universeel opgelegd. Ze stelt vast dat er over de eerste (vanaf 1910 'plechtige') communie heel wat is geschreven, maar nauwelijks over het aspect van de kleding.

5

Het is in 1645, in Doornik, dat er voor het eerst melding wordt gemaakt van een collectieve eerste communie, georganiseerd door de Jezuïeten. De ceremonie die in de 18de eeuw meer vorm krijgt, is direct gebaseerd op de bestaande dooprituelen: men kopieert de witte kleding van de nieuw gedoopten. Paus Benedictus XIII stelt in zijn catechismus uit 1725 de vraag: "hoe moeten zij die te communie gaan gekleed zijn ?" het antwoord luidt: "sommige pastoors en biechtvaders laten gewoonlijk degenen die voor het eerst te communie gaan in het wit kleden – in habitu angelorum [gekleed als engelen]".

Ondanks de waarschuwingen van bovenaf, gaan heel wat ouders de suggestie van "proper en zonder pretentie" ver te boven en steken hun communicanten in dure nieuwe kleding. Zowel de "Instruction sur les sacrements" uit Mons (1782) als het "Avis pour la première communion" (1789) van de Luikse Jezuïet Pierre Dedoyart vragen aan de kinderen die op de dag van de eerste communie naar de kerk gaan "zich niet te veel met de opschik in te laten, noch met de opmaak en de kleding". Dedoyart insisteert op de verkwisting die in die tijd gepaard gaat met de opmaak van de haren, daarom wordt in de parochie van Saint-Sulpice in Parijs de 'voile' geïntroduceerd. Bovendien verwijst de sluier naar de iconografie van de Moeder van Christus en naar de heiligenbeelden van Maria.

In de voorschriften “Les exercices de piété” (1788) ten gebuik van de pensionnaires bij de Zusters Ursulinen in Parijs zijn de communicanten in het wit gekleed met kap en ceintuur in witte stof. De toekomstige prinses Hélène de Ligne van Beloeil was enkele jaren eerder pensionnaire in het chicste Parijse klooster van l’Abbaye-aux-Blois. Ter voorbereiding van haar eerste communie werd ze opgenomen in “la classe blanche”. Op de dag van de plechtigheid droeg ze een wit kleed versierd met gouden biezen en linten. In de nadagen van de revolutie is een burger uit Reims getuige van de eerste communieplechtigheid en hij uit zijn verontwaardiging over de kinderen van de beide sexen die met een air van triomf de kathedraal verlaten, getooid met witte linten en een opvallende witte strik aan de linkerarm.

Een literaire getuigenis uit 1836 bevestigt het gebruik van specifieke communiekleding voor die periode toen Léopoldine, dochter van Victor Hugo, haar eerste communie deed in een wit kleed. In de Belgische modebladen van die tijd verschijnt de eerste communicant pas in 1854. Het is in dat jaar dat Paus Pius IX het dogma van de ‘Onbevleete Ontvangenis’ afkondigt. Hierdoor begeistert Mgr. J.B. Malou twee jaar later in zijn “Iconographie de l’Immaculée Conception” het witte kleed aan als symbool van zuiverheid. Hij ziet in de voile een symbool van de maagdelijkheid en een teken van de autoriteit van Jezus Christus over zijn geestelijke bruiden. In diverse geestelijke geschriften wordt aan de sluier van de communicant een voorafbeelding toegekend van het huwelijk. De negentiende-eeuwse vrouwenbladen leggen herhaaldelijk het verband tussen “de eerste voile” en “de tweede”, door slechts enkele jaren gescheiden.

Bruid en communicante in witte feestkledij.
Gravure uit: *Le journal des dames et des demoiselles*, Brussel 1854, p. 84. Overgenomen uit: Marguerite Coppens, *Origine et évolution d’une tenue rituelle: la robe de communion solennelle*, p. 201

Traditioneel symbool verbonden aan het overgangsritueel was het dragen van een kroontje. Dit gebruik gold voornamelijk bij de meisjes, maar ook de jongens droegen vaak kransen van loof en gebladerte.

Traditioneel symbool verbonden aan het overgangsritueel was het dragen van een kroontje. Dit gebruik gold voornamelijk bij de meisjes, maar ook de jongens droegen vaak kransen van loof en gebladerte.

(zie verder afbeelding van Marie Valentine Donny)

De kleding van de armen

In de tweede helft van de 19de eeuw wordt het witte communicantenkleed met voile meer en meer een algemeen gebruik in de steden en zelfs op het platteland. Ook de mode speelt er gretig op in. Daar staat tegenover dat nogal wat ouders zich heel wat moeten ontzeggen om hun zoon, en vooral dochter, zelfs in de simpelste communiekleding te kunnen steken. ‘Er waren veel

kinderen die "van den armen" moesten worden gekleed. In Brugge droegen die meisjes een blauw kleedje en een wit mutsje. Andere kinderen werden door een of andere rijke dame gekleed; ze waren beter uitgedost en waren bovendien bij die familie twee dagen aan tafel verwacht'. (2) In de meeste parochies zag men in dat er vanuit de gemeenschap iets moest worden gedaan opdat ook de kinderen van de armere parochianen op die dag feestelijk gekleed naar de kerk konden gaan. Albert Vervaeft geeft in onderstaande tabel een goed voorbeeld hoe in de gemeente Wachtebeke steun werd verleend voor de kledij van communicanten in de periode 1881-1910. (3)

Steun voor kledij van communicanten 1881-1910			
jaar	aantal steuntrekkers	globale som	individuele som
1881	28	404 fr.	van 5 tot 18 fr.
1882	16	245 fr.	van 10 tot 20 fr.
1883	25	426 fr.	van 5 tot 18 fr.
1884	36		
1885	27	330 fr.	van 8 tot 17 fr.
1886	28	378 fr.	van 6 tot 16 fr.
1887	23	215 fr.	
1888	33	377,50 fr.	
1889	22	264 fr.	van 4 tot 16 fr.
1890	16		iedereen 14 fr.
1891	24	257 fr.	van 5 tot 25 fr.
1892	53	246 fr.	van 8 tot 14 fr.; 1 van 29 fr. ten laste van Armbestuur van Zaffelare
1897	18	165 fr.	van 3 tot 16 fr.
1898	28	286 fr.	
1899	29	288 fr.	
1900	29	259 fr.	
1901	16	279 fr.	
1904	24	246 fr.	
1905	24	247 fr.	
1906	25	(240 voor 23)	
1907	25	ca 278 fr.	
1908	25	241 fr.	
1909	23	212 fr.	
1910		298 fr.	

Marie Valentine Donny (1838-1854). Portret van haar eerste communie te Schaarbeek, 9 april 1851. Aquarel (Coll. Thomas Delarue). Overgenomen uit : Marguerite Coppens, *Origine et évolution d'une tenue rituelle: la robe de communion solennelle*, p. 202

De communie in de Vlaamse literatuur

Louis Paul Boon (1912-1979) beschrijft in “De Kapellekensbaan” (4) hoe het Ondineke verging op de ‘mooiste dag van haar leven’:

Och, het zag er naar uit of meneer pastoor hen in stoet van de communiebank ging afleveren aan de Filature. Erg was dat niet, hoogstens om er Ondine eens om te laten grinniken, zoals zij eveneens moest grinniken om de kinderen die van de Armenkas gekleed gingen, werden ‘van meneer de deken gekleed’, zei het domme volk van Ter-Muren. En ondertussen keek ze naar de kinderen van de armste soort die in een hoek apart werden gezet, en die ‘als de schoonste dag van hun leven kwam’ — dag van kostbren zegen, dag zo wonderzoet en blij, zoals een rijmenmakende pastoor zei — in het vormeloze pak gingen lopen dat de geestelijkheid hen schonk. Het stonk ... kijk nog iets dat rijmt ... het hing rond hun magere schouders als het symbool van alle ellende...

En zie, plots kwam de juffrouw van het kasteel bij hen over de uitgesleten drempel, en zei: 'En nu zullen we eens de maat nemen voor uw kostuum.' O, het begon te bonzen in Ondinekes hart: het was dus geen droom, het was waarheid. 'Waarheid. Zij behoorde tot het volk van het kasteel. Ze werd er stil onder. Eerst was ze moe en nu was ze stil ... zodat niemand in staat was op te merken hoe ze van hier naar daar werd geslingerd in die dagen. En dan kwam het kostuum: het waren ... de kleren van de Armenkas van meneer de deken. Wel had men haar de maat genomen en hing het niet rond haar schouders als het uniform van de ellende, maar toch was het geweven uit dezelfde grove jutedraad. Het stonk. Ze rook het als ze maar even het hoofd naar de schouder wendde. O, die plechtige communie van de kleine Ondine, die mooiste dag van haar leven ... dag van kostbren zegen ... en haar verdriet, haar ellende, werd niet verdoofd door het feit dat zij de eerste was uit de lering, dat zij de eerste tot de bisschop naderde en hij met twee vingers op haar wang sloeg. Het deed haar pijn: hij sloeg op haar bloedend hart. Zij ging terug naar haar stoel door de lege middenruimte van de kerk, en iedereen die wou, kon haar kostuum van de armen bekijken.

In "De Paradijsvogel" ziet **Louis Paul Boon** de plechtige-communiekledij dan weer als voorafbeelding van het huwelijk. (5)

Aarzelend spreek ik dan ook over de elfjarigen. Zij kwamen op de drempel der geslachtsrijpheid te staan, en iets in hen was traag en onzeker aan het veranderen, zodat zij volgend jaar misschien een heel andere konden zijn, en de tekenen der eerste menstruatie gingen opduiken. Het waren de laatste dagen van hun kindzijn, en weldra gingen zij langs deze geopende deur het huis der geslachtsrijpheid betreden. En het was alsof onze samenleving hiervoor een symbolische plechtigheid op touw heeft willen zetten – talrijke afbeeldingen zijn in mijn bezit waarop deze elfjarigen gedrapeerd staan in een lang wit kleed van tule en doorschijnende kant, met een sluier over het hoofd en een kroontje van oranjebloesem er omheen – de kledij der bruid.

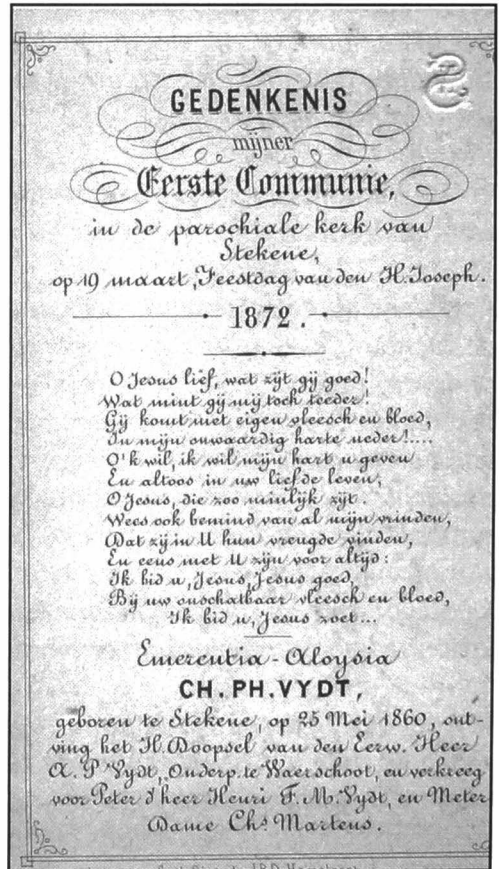
Ik weet het, zij dragen in de hand een gebedenboek of bidsnoer. Zij gaan ogen-schijnlijk door als bruidjes van de God-zoon die in onze samenleving wordt vereerd. Maar nooit heb ik kunnen geloven, dat dit slechts een toevallige samenloop zou zijn. Ik ben helaas niet al te metafysisch aangelegd, verontschuldig mij hierom, en mijn belangstelling gaat in de eerste plaats naar de dingen die mijn ogen kunnen waarnemen. Maar ik heb het steeds een wonderlijk samentreffen gevonden, dat zij aan die leeftijd (aan de drempel der pubertijd) voor de eerste maal in hun leven worden aangetooid als bruidjes. Alsof het een symbolische voorstelling is van de ware bruidsfeest, dat op de dag hunner huwbaarheid (een nieuwe en nu definitieve drempel) zal gehouden worden.

Stijn Streuvels (1871-1969), had in zijn kinder- en jonge jaren met eigen ogen gezien hoe zijn zusje en de kinderen van het dorp werden opgetuigd voor hun eerste communie. In zijn eerste bundel *Lenteleven* (6) uit 1899 beschrijft hij

hoe Horieneke het kledingritueel intenser beleeft dan de plechtigheid zelve.

p. 190: Toen kwam eindelijk de lang verwachte speeldag dat Horieneke met moeder mocht mede gaan naar de stad om kleren te kopen ... Moeder kocht witte sliffertjes met strikjes, een prachtig kroontje van witte boslelies, een grote sluier in gewezen kant, een wit-ivoren kerkboek, een parelmoeren paternoster met een glazeke in 't zilveren kruis waardoor men een boel schone dingen zag. Horieneke verzuchtte van blijdschap ...

p. 191: Een andere avond dat moeder en Horieneke alleen thuis waren, bracht de naaister de nieuwe kleren, vol satijnen strikken en linten en witte kant. Zij moesten aangepast worden en Horieneke stond daar, voor de eerste keer van haar leven, heel in 't wit lijk een engel ...

Oudste communiefoto in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Sint-Amandsberg. Carte de visite. Kopie uit de collectie van André Verbeke, Gent. Voor zo ver bekend is het de eerste keer dat de "Gedenkenis" is afgedrukt op de achterzijde van de foto, daar waar oorspronkelijk de naam en het adres van de fotograaf stond. Fotograaf: Nestor Schäffers, rue du Pont Madou 15, Gand.

p. 205-206: Het eerstecommuniehemd was van fijn wit lijnwaad en afgezet met stropkant. Julie trok het uit de vouwen en over Horienekes hoofd. Dan kwamen witte baaien, lijvekes en rokskes. Het kind liet het altijd maar begaan en stond midden de vloer, de armen wijdopen, om Julie, die er op de knieën rondkroop, haar weister te laten ... Nu het wit kleed; de bovenrok werd over het hoofd gestropt en stond in lichte, stijfstaande plooiën wijduit al onder;

het wit lijveke sloot haar lenden lijk een dozeke en stak boven de schouders uit met opgeblazen mouwen, bezet met wit satijnen strikjes en lintjes op al de naadjes en plooiën. Daarboven hing de sluier die het geheel omhulde lijk een witte wolk. Het kroontje werd opgezet, van ver bezichtigd, van her opgezet tot 't eindelijk goed stond: al voor, de blinkende perels spelend in de lichte kroezelkrullekes en al achter, de lange steert van opgesnoerde bosleliën in de lokken op haar rug. De witte handschoenen, het kerkboekje, enige uitgezochte en geblonken centen in haar parelen geldbeugel – 't was veerdig ...

Einde van de kindertijd.

Tot begin van de 20ste eeuw was de eerste communie (tussen 10 en 12 jaar) een mijlpaal in het leven van de meeste Vlaamse kinderen. De kinderen van de betere standen konden de overstap van de lagere school naar het voortgezet onderwijs maken, een leerplicht bestond nog niet in België. Voor de volkskinderen betekende het het einde van de schooltijd en het begin van het werk op het veld of in de fabriek.

Stijn Streuvels vertelt in “Alma met de vlassen haren” (7) hoe het Alma verging na haar communie:

... Toen was de mis uit en de plechtigheid voorbij. De schrik sloeg Alma aan 't hart. Zij was in de meening een slechte communie gedaan te hebben ! Niets van 't geen ze verwacht en zoo hevig naar verlangd had: Gods stem, de samenspraak met Jezus, niets ! ... Het was voorbij. Zij was niet gestorven ..., leefde heel gewoon, alsof er niets gebeurd ware. Alma leed onder eene verschrikkelijke ontgoocheling ...

Na de eerste-communie moeten de landsche kinderen vast en voorgoed aan 't werk, mee te boere. Dat is de gewone gang en ieder neemt er zijn schik in. Tot hertoe had Alma in een droom geleefd, met de verbeelding gewandeld in een paradijs, maar nu zou zij ontwaken in de werkelijkheid van het leven ... Dien Maandagmorgen kreeg zij haar slechtste kleren aan, een nieuwe balen schort, en vader bracht zijn dochttertje naar de hofstede om er in daghuur te werken ...

Als **Karel van de Woestijne** (1878-1919) (8) later terugdenkt aan zijn eerste communie in 1890 voelt hij weer dat de eerste leren handschoenen echt geen feestgeschenk waren.

Twee dagen nadien, - en het is plots weêr zomer. Een luwe zomer zonder het minste windeken, zomer en... Eerste Communie. Het zal dit jaar wel de weidschheid niet hebben van de vorige keeren, het Eerste Communiefeest, zoo diep bij ons ingeworteld, en meest nog onder het werkvolk, dat zelfs in socialistische lokalen er een, trouwens tam en nogal onschuldig, simulacre van wordt gevoerd. Maar voor de kinderen blijft het toch 't zelfde: na de weken vrijzorgelooze voorbereiding, de lange stijve krullen der maagdekens, die, gedurende de generale biecht van den voorafgaanden Zaterdagavond, er al den tijd de strakke gespannenheid der hoog-op-gebonden papillotten van hebben gevoeld, en die den ochtend van de ceremonie niet durven verroeren, omdat op de schoone krullen het kroontje staat te wankelen van wassen oranjebloesem, en aan dat kroontje de neteldoeken sluier amper vast schijnt te zitten. En voor de jongens is het vooral de dag der eerste lederen handschoenen. Die handschoenen: eindelijkke voldoening van jarenlange begeerte! Maar tevens marteling van een ganschen langen dag. - 'Dat moét spannen, Madam!', heeft de winkelierster verzekerd.

Communicant uitgedost als mini-volwassene in ornaat einde 19de eeuw: bolhoed, wit hemd met witte strik, lange zwarte jas en bruine bottiënen. En niet te vergeten die vreselijke leren handschoenen. Geportretteerde, jaartal en fotograaf onbekend. Portrait album (16,3 x 10,6 cm), Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Sint-Amandsberg

Men heeft trouwens niet eens gepast: de handschoen, in 't midden doorgeplooid, is met een rek en een duw gespannen geworden over de vier knokkels waar de vingers aan zitten. Daarna is het platte reepje leêr, waar de andere diagonale van den handschoen in uitloopt, als een maatstaaf gelegd aan den middenvinger, die bolstaat, en veel dikker, en veel langer is. 't Zal dat zijn', verzekert wijs de juffrouw. Het eerste-communicantje is er trouwens vroom van overtuigd.

En het is maar 's anderendaagsochtends vroeg, bij eerste dagelicht, en in afwachting van de groote gebeurtenis, - het is maar wanneer de gezwollen, doorkeende winterhanden in het wel meêgevende, maar niettemin geniepig-weêrspannige foedraal moeten ('de duim erbuiten laten, manneke: dan gaat het beter') en, eenmaal de vingers geborgen, er dan nog den duim bij moet. ('waarom hebt gij er den duim ook niet ingestoken, gij lom-

perik!'); het is maar als de radiale aders als vetgemeste slangetjes bij het drukken van vingers en duim, die de knoopjes niet toekrijgen kunnen, ten polse gaan zwellen, en ook de aders aan het voorhoofd zwellen doen; - het is maar als eindelijk de zoo wel, maar zoo moeilijk gevulde handschoen dicht dient geknepen op het nieuwe kerkboek, dat men de beteekenis van eerste communie-handschoenen inziet....

Samenwerkende Maatschappij VOORUIT

SCHOENMAGAZIJN ² LEERUITSNIDDELIJ
VRIJDAGMARKT

De Schoenmakerij VOORUIT heeft er voor gezorgd om dit jaar iets peils te leveren aan de **Communicanten**. De modellen zullen voorzeker in een anders smaak vallen en voornamelijk voor **eenigers beurs**. Komt onze uitstallingen zien en gij zult u overtuigen.

PRIJZEN DER SCHOENEN VOOR 1^e COMMUNICANTEN

Meisjesknopbottelens , in veau-mat met verrijkte galochten fr. 8,75—9,75	Witte schoentjes , in schoenlijm lieder met houten talons en slakkers fr. 3,50—4,75
Meisjesknopbottelens , in leder met verrijkte galochten fr. 6,75—7,50	Jongensknopbottelens , in veau-mat met verrijkte galochten fr. 9,00—10,00
Meisjesknopbottelens , in chevreau-glance (prachtig) fr. 9,25—10,50	Jongensknopbottelens , in leder fr. 6,75—7,50
Meisjesknopbottelens , in goud-chevreau (niet geveer) fr. 11,00—14,00	

Mans- en Vrouwbottelens, sterk en schoon afgewerkt, van af fr. 7,50

Alle soorten van Rijn en schoon afgewerkte KINDERBOTTELIEN

ALLE REPARATIËN WORDEN AANVAARD

Komt eens onze magazijnen bezichtigen en gij zult tevreden zijn in VOORUIT'S magazijnen uwe aankopen te kunnen doen, daar gij nergens zoo goed zult bediend zijn voor zulke lage prijzen.

DE LEDEN HELDEN G. P. H. J. DEEL OP HUNNE AANKOOPEN

Een advertentie voor schoenen voor meisjes- en jongenscommunicanten in het socialistisch dagblad 'Vooruit' van 14 maart 1895.

13

In de
VIERGE-NOIRE
Hoek der St-Kathelijnesstraat
BRUSSEL
EERSTE KOMMUNIE

Eerste Kommunikokostumen.
Veston, vachse ondervest, korte broek, in swarten peigne, gebroed met zijde **7,75 6,25**

Eerste Kommunikokostumen.
Veston, ondervest, korte broek of broek in cordonsat, swart of blauwen peigne, gebroed met zijde **15,50, 12,50 12,75**

Eerste Kommunikokostumen.
Vest en roekel of gekruist, ondervest, broek in cordonsat, blauwen of swarten peigne, wit verzorgd, gebroed met zijde **19,00 18,50 12,50**

Eerste Kommunikokostumen.
Veston roekel of gekruist, ondervest, broek in cordonsat, korte broek, roekel of wit, of loeken in cordonsat, swarten, blauwen of bruinen peigne, gebroede zijde, zeer wel verzorgd **25,00 20,00, 22,00 19,00**

Eerste Kommunikokostumen.
Veston en korte broek, swarten of blauwen linnen, blauwen in Serakke **49,00 38,00 20,00**

Ondervesten, witten plegd, uitstekend voorleesig artikel **2,50, 4,00 1,25**

Ondervesten, chetiel of linnen, wit of rindlaken, **4,00 2,00**

Ondervesten, wit laken, gebroed met witte of gekleurde zijde **9,75, 7,75 4,25**

Wel bemerk dat de Ingang der Masijnen van de VIERGE-NOIRE alch bevindt op den hoek der St-Kathelijnesstraat.

Voor de Eerste Communie

Komt, ouders en gij bloedverwanten,
Kiest voor uw eerste communicanten,
Een schoeisel fijn, van d' eerste sned
En heel goedkoop, dat is kadce.
Dat vindt gij buiten de Dampoort,
Veau-mat, verlak van alle soort,
Bij TJEFF BOUVERNE, komt maar zien;
Hij woont in den Brunen Bottien,
Hij is gekend voor zijn goed werk,
Van 't schoonst fatsoen en daarbij sterk.
Bij hem koopt men in confientie,
Dit zegt hij u zonder pretentie.

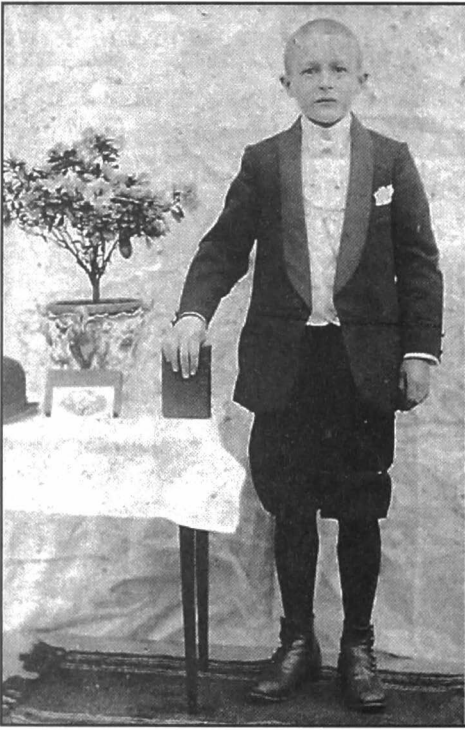
Hij aanvaardt ook alle slach van reparatiën
aan zeer matige prijzen

LET GOED OP HET ADRES :
ANTWERPSCHEN STEENWEG, 36
TE GENT

Advertentie in versvorm voor 'den Bruinen Bottien' in: Vooruit, Orgaan der Belgische Werkliedenpartij 14 maart 1895.

Een advertentie voor 'kommunikokostumen' van 6,25 Belgische frank voor de mindergegoeden tot 49,00 frank voor de welgestelden. De advertentie van Vierge-Noire in Brussel verscheen in 'De Landwacht. Katholiek Anti-Socialistisch Dagblad' van 30 maart 1894.

Ernest Claes (1885-1978), (9) beschrijft hoe de onsterfelijke Witte 'dien schoonen feestdag' beleefde:

De zaak, welke de Witte in die eerste communie-kwestie het meest op het hart lag was: of hij op dien schoonen feestdag een nieuw kostuum zou krijgen, of wel het zou moeten doen met het pakje waarin Heinke, en daarna Nis, reeds hun eerste communie gedaan hadden, en dat met veel zorg in den linkerhoek van het kleerschap was weggehangen tegen dat hij zijn eerste communie deed. Als de Witte daar begon op te peinzen was er voor hem alle plezier af. Hij haatte in die dagen niets meer in zijn leven dan dit zwarte jasje, dat heelemaal uit de mode was, en zoo de Witte's voorbereiding tot het naderen ter Heilige Tafel niet met de noodige goede intenties en de vereischte ingetogenheid is geschied, dan ligt dat enkel en alleenig aan dat ouderwetsche frakske dat daar als een gestadig dreigement in de kleerkast bleef hangen.

Een foto van Ernest Claes toen hij in Zichem rond 1886 zijn eerste communie deed, is ons niet bekend. Van Gerard Walschap vonden we op internet een foto van zijn communie in 1909 in Londerzeel

Serafien Floré (1924) (10) vertelt in het Jaarboek 2011 van de Heemkundige Kring De Oost-Oudburg met veel verve het levensverhaal van zijn vader August Floré (1891-1981), beter gekend als Boer Naas van Lochristi.

Het laatste schooljaar [1902] was ook het jaar van zijn eerste en plechtige communie geweest. Eerste communie op 7-jarige leeftijd bestond toen nog niet. Later heeft hij dikwijls dat spottend liedje "Ik heb mijn eerste communie gedaan" gezongen. Een liedje dat zeer goed aantoonde hoe het er in die tijd aan toe ging.

*'k Heb 7 weken dag op dag
naar de kerke gemoeten
bij winterkou, en regenslag
met grote honger en koude voeten.
Boterhammen eten mochten we niet
dat kon onze Here niet vergeven
en ze noemen dat met veel beslag
de schoonste dag van heel Uw leven.*

*Bezie mij hier nu nen keer staan
vermooscht zijn ook al mijn kleren
mijn hoed wil mij geen beetje gaan
mijn voeten doen mij schromelijk zere
Mijn prente is geheel gescheurd
van koude sta ik hier te beven
Och ziet toch wat er mee mij gebeurt
Op den schoonsten dag van heel mijn leven.*

Paul De Keyser en Filip De Pillecijn deden allebei in 1902, in hetzelfde jaar als August Floré, hun eerste communie.

Paul De Keyser (1891-1966). Paul Valentijn Hendrik Karel de Keyser werd geboren te Gent op 14 oktober 1891, in een huis op de Brabantdam, in de nabijheid van het toenmalige Zuidstation, thans Zuidpark. Zijn vader was afkomstig uit Oudenaarde en was van moederszijde verwant met de bekende toondichter en musicoloog August Gevaert. Zijn moeder stamde uit een oude Gentse burgerfamilie en was onderwijzeres aan de Gentse stadsscholen. Aan

Paul De Keyser met alles wat in die jaren bij de communiefoto hoort: wit overhemd, zwarte vest en broek tot over de knieën, laarsjes (bottienen), zwarte bolhoed en witte handschoenen. Portrait album van fotograaf: J. De Lattre, 20 Rue Longue des Violettes, Gand. Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Sint-Amandsberg.

de universiteit Gent werd Paul De Keyser in 1914 met grote onderscheiding doctor in de Germaanse filologie. Na de beëindiging van de eerste wereldoorlog staat hij voor de klas in Schaarbeek. In 1920 wordt hij overgeplaatst naar het Koninklijk Atheneum te Gent. Terzelfder tijd gaat hij Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde studeren te Gent.

In 1926 richt hij de nieuwe leerstoel Folklore op aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren van de Gentse universiteit. Als hoogleraar wetenschappelijke Folklore is hij een van de stichters van de *Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen (KBOV)*, waarvan de bibliotheek en het documentatiecentrum nog steeds werkzaam zijn in het lokaal boven de kapel van het Huis van Alijn op Kraanlei 65 te Gent. Toen hij de zeventig reeds voorbij was, heeft Paul de Keyser boeiende bladzijden geschreven over *Gentse typen uit mijn stadswijk. Flitsen uit mijn kin-*

derjaren vóór 1900. Hij heeft het daar over de wijk van de Brabantdam, 'rijk aan woelige straten en stille pleintjes in een contrasterende afwisseling, een wijk waar het oog en de verbeelding van een kind vrij spel hadden,' met de Sint-Annakerk, in pseudo-Byzantijnse stijl, de Protestantse kerk, in de volksmond: de geuzentempel, in Vlaamse barokstijl, het station in pseudo-klasieke zuilenstijl en verder 'grote en kleine straten vol grote en kleine winkels en cafés van allerlei aard, een stil begijnhof en een vermakelijke dierentuin, bovendien naar draf en hop ruikende brouwerijen en gonzende vlas- en ka-toenfabrieken.' Een aantal volkstypes en allerlei facetten van het toen zoveel kleuriger stadsleven hebben op de latere folklorist een onuitwisbare indruk nagelaten. (11)

Filip De Pillecyn (1891-1962) schrijft in zijn meesterwerk "Mensen achter de dijk" (12) met tederheid over wat zijn moeder en hijzelf voelden op de dag van zijn eerste communie in zijn geboortedorp Hamme:

Veel gelukkiger dan ik was moeder op de dag van mijn eerste communie ... Een fiere dag was het. De grote, rijzige gestalte van moeder zat waardig vooraan in de kerk, want haar zoon was uit al de ondervragingen en strikvragen de eerste uitgekomen. Zij was met mij naar Antwerpen gegaan en had er met gezag en kennis van zaken een eerste-communiekostuum gekocht waarin ik nu prijkte onder haar beschermende goedheid. En al die andere moeders zaten rondom ons, vertederd en gelukkig, en de armste onder hen deed die dag of er geen armoe bestond. De wierook en het licht en de rinkelende klank van de bel, dat was allemaal voor hen; geen was onder die vrouwen, al waren erbij die in de ruwheid van hun leven de zachtheid van het gemoed en de schaamte der eerbaarheid hadden verloren, of zij voelden op die dag het heimwee naar de reinheid van de ziel en een ontroerde eerbied voor het zuivere hart van hun kind.

In de nauwe straten waar de arbeiderswoningen in de rij stonden, nederig en verzakt, gingen de kinderen en de meisjes stapten

De Pillecyn bij zijn Plechtige II. Communie.

Filip De Pillecyn met opstaande haren, een rijk versierd overhemd, een echte hoed voor heren en een grote witte strik op de linkermouw van de zwarte jas. In Hamme was het tot in de jaren zestig van de vorige eeuw het gebruik dat alleen degene die als eerste van 'de lering' was uitgekomen, op de dag van de communie een witte strik droeg. Foto uit het Documentatiecentrum Filip De Pillecyn in Hamme, met dank aan Luk Buyle.

als bruidjes. Stijf in de onwennige kleren, het kerkboek in de hand geklemd, legde ik aan moeders zijde de bezoeken af die de plechtige dag voorschreef. Bij de weinige familie die wij hadden en waar moeder een anijsje en ik een zoet druppeltje met koekjes kreeg. En onderweg riepen de mensen die ons kenden: 'Proficiat'...

'Eerste' wordt 'plechtige' communie.

Op 8 augustus 1910 werd door Paus Pius X het decreet "Quam singulari" uitgevaardigd. Hierin stelt hij dat de leeftijd van de eerste communie vroegd dient te worden tot de leeftijd van de jaren van het onderscheid, en wel rond zeven jaar. Terwijl dit in Centraal Europa al jaren in praktijk was, kreeg het pauselijk voorschrift in Frankrijk en België heel wat weerstand. Kardinaal Mercier publiceerde in november 1910 een toelichting in een herderlijke brief. Hij vertolkte daarin de gevoelens van onwil en verbijstering die de nieuw richtlijn bij vele gelovigen en geestelijken had teweeggebracht en maakte zo iets duidelijk over de plaats die de eerste communie tot dan toe in de geloofsopvoeding had ingenomen. Vooral volkskinderen dreigden in de ogen van velen het slachtoffer te worden. Zij mochten dikwijls maar tot aan hun eerste communie naar school en catechismus gaan en verdwenen dan naar werkplaats of fabriek. (13)

Twee plechtige communicanten uit een fotoalbum van de familie Van Acker uit Gent, links Marie-Jeanne Van Acker in het wit communiekleed met lange witte voile, witte handschoenen en wit kanten zakdoekje (1918). Fotograaf J. Van Driessche, Gand.

Rechts: Robert Van Acker (1920) als leerling van Sint-Barbaracollege in Gent: hij draagt geen lange, maar korte broek. Later zullen de meeste jongens hun eerste lange broek krijgen b.g.v. hun plechtige communie als teken van afscheid van de kindertijd. Hij draagt ook geen bottiënen, maar lage schoenen. Fotograaf H. Washer, Anvers. Foto's: Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Sint-Amandsberg.

Het waren alleen de meer gegoeden die vanaf dat moment b.g.v. hun communie op 11-12 jarige leeftijd een communieprentje, met of zonder foto, konden laten drukken. Op deze prentjes (14) is duidelijk af te lezen dat tot en met 1910 enkel sprake is van 'Eerste Communie/Première Communion'. Vanaf 1911 komt voor het eerst de nieuwe term 'Plechtige Communie/ Communion Solennelle' voor.

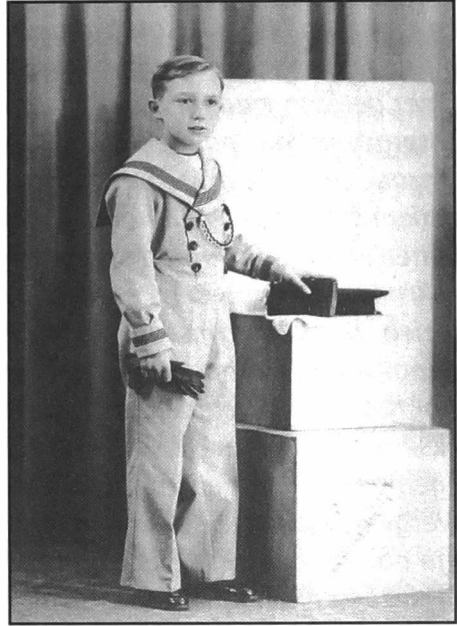
Albert Brysse (1915-2011) (15) In zijn boek 'Een kind van de Muide' wijdt Brysse een heel hoofdstuk aan 'Mijn ieste commune'. In zijn eigen taal van de Gentse Muide spreekt hij van 'eerste communie' terwijl de term 'plechtige communie' al meer dan 15 jaar in gebruik was.

Toen was het grote ogenblik gekomen dat ik mijn nieuwe pak mocht aantrekken. Wekenlang had ik gedroomd dat het een marinekostuum van bij "Gesneux, in 't Gruut Pird" zou worden, maar moeder had om bezuinigingsredenen de stof van een oud kostuum van mijn vader zaliger losgemaakt. Daaruit mocht Virzeke, de manke naaister, mijn communiekostuum naaien. Ik protesteerde heftig, maar moeder troostte mij "da 't mee ne col marein zou zijn, zuust gelijk ne matruus." Rie meende er schijnheilig te moeten aan toevoegen "da 't mee ne guule gruute schuune strek zoe zijn." Mijn moeder had immers een zwak voor grote strikken rond mijn hals en ik verdacht er haar sterk van dat dit in mijn ogen afschuwelijk kledingstuk op mijn vestimentaire opschik aanwezig zou zijn. Gelukkig was dit niet het geval. Onder mijn jasje zou ik "een witte bustse" dragen.

Foto uit het boek van Albert Brysse, met het bijschrift: "In volle 'ieste commune'-ornaat. Albert Brysse, gekleed 'mee ne col marein, 'rijke' tante Emma Quintijn en het mooie Franssprekende nichtje Mimi Kuypers".

Tot onze grote ontsteltenis merkte moeder plots dat ze vergeten had nieuwe kousen te kopen. Mijn oude kousen waren in zo verre 'gestopt' dat ze voor die grote gelegenheid niet konden dienen. Ik schreeuwde moord en brand. "G'had mij beloofd da'k sportkeisjes zoe krijge en neu en hè'k giene!"

Links: Edward Schillebeeckx (1914-2009), met marine-kostuum en pet, bij gelegenheid van zijn plechtige communie (1926). Geboren in Antwerpen, op de vlucht in het eerste jaar van de eerste wereldoorlog. Trad in de orde van de Dominicanen, werd hoogleraar theologie aan de Universiteit van Nijmegen. Was een belangrijk adviseur van de Nederlandse bisschoppen tijdens het Tweede Vaticaans Concilie. Foto: Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen. Fotograaf: A. Louvois, Brussel.

Rechts: André Verbeke in schattig matrozenpak en met handschoenen die hij nooit gedragen heeft. Plechtige communiefoto in het eerste jaar van de tweede wereldoorlog 1941. Foto privé bezit André Verbeke.

“Het stond je zo schattig”

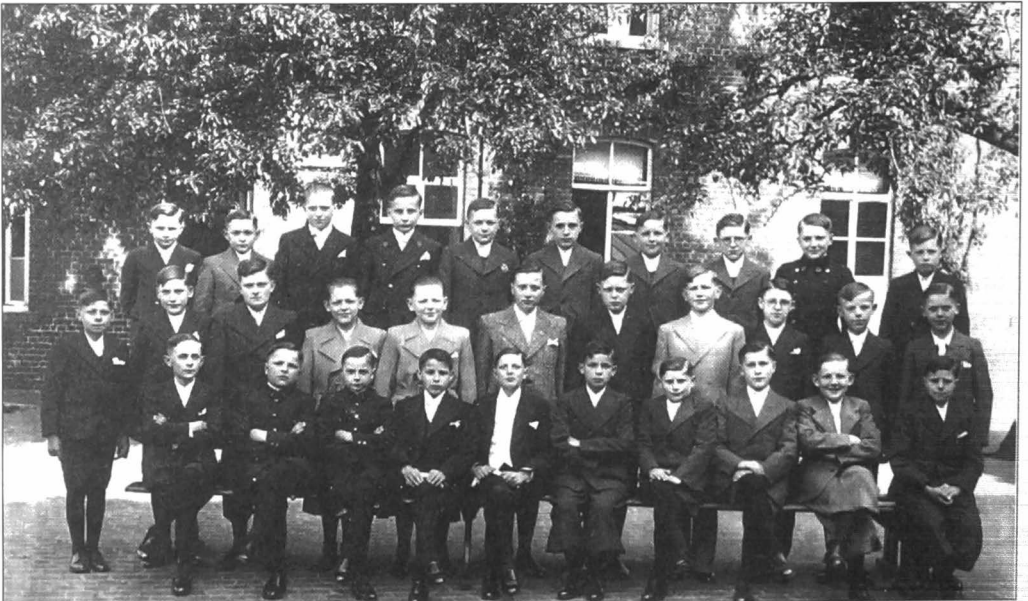
In het fraai geïllustreerde boek ‘Het stond je zo schattig. Cultuurgeschiedenis van het matrozenpakje’ (16) beschrijft Ignaz Matthey het ontstaan en het gebruik van het klassieke matrozenpak met de grote losse schouderkraag met V-hals en witte strepen. Het was de vierjarige Engelse kroonprins Albert Edward (‘Bertie’, later koning Edward VII) die in 1846 het kostuumpje kreeg dat algemeen wordt beschouwd als het prototype van het klassieke matrozenpak. Sinds die tijd werd het pak in West-Europa heel populair bij jongens, zelfs bij meisjes. Matrozenpakjes waren een veel voorkomende dracht voor bijzondere feestdagen en andere bijzondere gelegenheden. Vaak werden ze aangeschaft ter gelegenheid van kerkelijke hoogtijden, zoals Pasen (‘paasbest’). In de eerste helft van de 20ste eeuw - de hoogtijden van het matrozenpak - ook als communiepak (zie Schillebeeckx, Brysse en Verbeke). Ook in het katholieke zuiden van Nederland troffen sommige fotografen speciale voorzieningen voor het maken van communiefoto’s. De in Roosendaal

geboren schrijver Jan Cartens (1929-2007) geeft in het boek van Matthey heel precies weer hoe zo een fotosessie verliep:

De eerstvolgende woensdagmiddag moest ik, onwennig op een doordeweekse dag in dat zondagse matrozenpak, met mijn moeder naar de fotograaf om een communiefoto te laten maken. Een bruidje met een witte gazen sluier half voor haarkindergezicht was ons voor. Maar daarna werden wij in een kamer gelaten waar een bidstoel met een roodfluwelen knielbankje voor een achtergrond met palmen stond. Mijn moeder keek eerst een modellenboek in, vroeg naar de prijzen en koos dan één grote foto in lijst en zes kleine op postkaartformaat. Mijn haren die thuis al nat waren gemaakt om ze goed te kunnen kammen, werden opnieuw in een keurige scheiding gelegd, de matrozenkraag werd nog eens over mijn schouders geschikt en dan moest ik neerknielen, het kindermismaal tussen mijn gevouwen handen, en zo, onder een paar gloeiende lampen, naar een groot zwart apparaat kijken, waarachter de fotograaf met vreemde, platte dozen bezig ging. Plotseling verschoot er een bliksemschicht, maar voor ik mijn ogen had kunnen dichtknijpen, was de foto al gemaakt. De zondag daarop liepen wij, op de vaste middagwandeling, nog tevergeefs langs de etalage van de fotograaf. Maar een week daarna stond mijn portret, een lichtflits als aureool van ongereptheid rond mijn hoofd, ingelijst tussen de andere foto's van miniatuurbruidjes en keurig gekamde jongens in witte en donkere matrozenpakken.

20

De plechtige communie van **Hugo Claus** (1929-2008) in 1939 staat de 85-jarige Frans David nog levendig voor de geest.

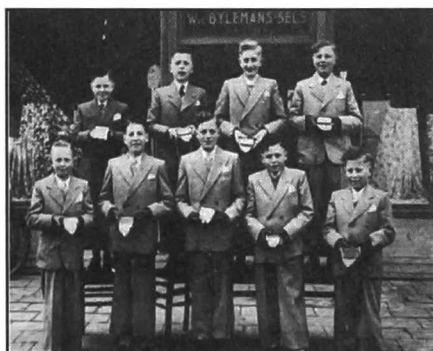
Plechtige communie in het internaat van de Zusters van Aalbeke in 1939. Hugo Claus zit op de voorste rij, tweede van rechts, naast hem, derde van rechts zit Frans David. Foto privé bezit Frans David. Fotograaf: Studio Lievens, Courtrai.

Toen ik hem daar in het Frans bezig hoorde, dacht ik: dat heeft hij in Aalbeke geleerd bij de zusters in Saint-Joseph. Op het einde van de jaren '30 zaten Hugo Claus en Frans David er samen op internaat en in 1939 deden ze samen hun plechtige communie. De foto hierbij werd bij die gelegenheid genomen. "Van de 31 jongens op die foto ken ik er hooguit nog een tiental. Maar Hugo Claus, die naast mij zit, die ben ik nooit uit het oog verloren. De plechtige communie was in de kapel van het pensionaat in aanwezigheid van onze ouders en familie. Na de viering was er koffietafel met boterhammen. Enkele dagen later zijn we met de bus naar de kerk van Moen gebracht, waar we samen met vele anderen kinderen uit de wijde omgeving werden gevormd door de bisschop", herinnert Frans zich. (17)

Aan tafel in de kledingwinkel (Olmen) (18)

Zoals in meerdere uitgestrekte Limburgse dorpen het geval was, zorgde ook in Olmen de plaatselijke middenstand voor het eten op de dag van de Plechtige Communie. De mensen van de buitengehuchten moesten lang onderweg zijn als ze naar de kerk kwamen. Als ze dan te communie waren geweest, waren ze nog nuchter na de mis. De communicanten waren uiteraard ook nuchter en zij moesten die dag nog enkele keren hun opwachting maken in de kerk. Gedurende ruim dertig jaar, namelijk van ongeveer 1932 tot 1963, nodigde de kledingzaak van Tuur Bylemans de Olmense klanten, die communiekledij bij hen kochten, uit voor het ontbijt en het middagmaal op de dag van de Plechtige Communie. Ook wie een kostuum kreeg van het armenbestuur kon bij Bylemans terecht. Dat waren dan stigmatiserend allemaal dezelfde kostuums.

21

Meisjes- en jongens communicanten vóór de kledingwinkel van Tuur Bylemans, Olmen 1951. Foto's uit: Arthur Bijlemans, Plechtige communie in Olmen tussen 1932 en 1963, p. 16-17.

In de beginperiode verliep zo'n dag als volgt. Al vanaf 6 uur 's morgens kwamen de communicanten met hun moeder bij Bylemans aan. Sommige jongens hadden hun nieuw kostuum thuis aangetrokken, maar de meesten hadden het in de winkel hangen en brachten enkel hun schoenen mee. De meisjes hadden allen zonder uitzondering hun kled in de winkel weghangen. Tijdens de mis (tussen 7-8 uur) werd het ontbijt voor de communicanten en hun moeders klaargemaakt. Om voor iedereen een plaats te voorzien – in de jaren

vlak na de oorlog kwamen er zo'n 85-tal mensen eten – moesten er bij de burens stoelen worden geleend. Na het ontbijt werden de plechtige-communicanten terug fatsoenlijk aangekleed voor de hoogmis (van 10 tot 11 uur). Elk jaar opnieuw waren er wel enkele meisjes die met hun voile in de haag blijven hangen waren en de schade moest dan inderhaast gerepareerd worden.

Natuurlijk was de communiekledij ook aan de mode onderhevig. Zo droegen de meisjes in de jaren 30 allemaal korte gekleurde Maria-blauwe kleren (volgens de foto uit 1951 nog steeds twee meisjes), terwijl na de oorlog de volledig witte kleren in waren. De jongens droegen een kostuum met korte of lange broek. Vanaf de jaren 1948 tot zelfs in 1957 was de zogenaamde 'smokkelbroek' (golfbroek) in. (19) [Op de foto van 1951 waren vier jongens van de vijf op de voorste rij er mee behept.] Vanaf 1947 werd er na de eerste mis een groepsfoto van de communicanten genomen. De gewoonte van de plaatselijke winkeliers om hun klanten op de dag van de Plechtige Communie voor het eten uit te nodigen, verdween in het begin van de jaren '60. De reden hiervoor ligt ongetwijfeld bij de opkomst van de auto. Hierdoor kon men zich vlugger naar de kerk begeven, waardoor het blijven eten in het dorp overbodig werd. Bovendien was tijdens het Tweede Vaticaans Concilie het nuchter blijven vóór de communie niet meer verplicht gesteld.

Etalage van kledingzaak 'Voncken Rensonnet' met rijke keuze aan kleding voor de meisjes communicanten. Aan belangstelling geen gebrek. Liège, rue Surllet 1959. Foto : Musée de la Vie Wallonne, in : La communion solennelle: fête religieuse, fête profane, Traditions et parlars populaires, Bruxelles 1997, p. 40

Ook in Gent pakten winkels in de jaren vijftig uit met communiekleding, zo was er bijvoorbeeld De Smet in de Lange Munt en De Decker-Lampe op de Dendermondse Steenweg.

Gaston Durnez (1928) (20) denkt met milde humor terug hoe hij in 1940 in het nieuw werd gestoken.

Een plechtige communie zonder een plechtig nieuw pak, dat konden zij zich niet voorstellen. Voor mij zou het dit keer geen afdankertje van een grote broer worden, geen geschenk van een liefdadige organisatie die de grote ge-

zinnen in de gaten hield. Heintje van Pollekes zou voor zijn kleinzoon het eerste nieuwe kostuum van zijn leven maken. Een volledig kostuum, bestaande uit een golfbroek, een ondervest, een vest en een overjas, allemaal uit dezelfde stevige, niet te dure bruine stof die door grootvader op haar degelijkheid was onderzocht. Een kostuum dat groot genoeg was om een paar jaren mee te gaan.

Daarbij moesten bruine schoenen gemaakt worden door Prosper uit de Nieuwstraat, die getrouwd was met een nichtje van tante Finne. Prosper was de opdrachten van tante gewoon. Hij wist dat schoenen, net als nieuwe kostuums, niet echt mochten passen, maar op de groei moesten worden gemaakt.

Liliane De Cloedt (1941) haalt weemoedige herinneringen boven aan haar uitzonderlijk mooie orchideeënkroontje. (21)

In 1953 deed ik mijn plechtige communie. Het woord "plechtig" had in die tijd nog een grote betekenis. Vroeger werd ieder communicantmeisje gekleed als een prinsesje. We droegen een krijt wit kledje, witte schoenen, witte handschoenen en niet te vergeten een kroontje op het hoofd waar een voile aan bevestigd was.

Een paar maanden voor de grote dag mocht ik met mijn pa een bezoek brengen aan de serres van de orchideeënkwekerij van de heer Sander. De hovenier Bertje kwam op ons af en toonde ons zeer veel mooie orchidee-planten. Plots wees hij naar een groen steeltje met zeer kleine bloemknopjes en sprak "dit wordt jouw communiekroontje, ik zal er veel mooie witte orchideetjes op toveren". Ik stelde mij enigszins bezorgd de vraag: hoe kan men met zo'n groen steeltje een kroontje maken.

Een 10-tal keren bracht ik met mijn pa een bezoek aan de serres en zag ik mijn kroontje groeien. De laatste weken verschenen de mooie witte orchideetjes.. De dag voor mijn communie knipte Bertje de tak af met de woorden: "niet vergeten in het water te zetten".

De dag van je communie moest je naar de vroegmis, de hoogmis en het lof. De tweede dag moest je naar de Sint-Salvatorskathedraal voor je vormsel-feest en daarna volgde nog een dankmis. Na iedere plechtigheid moest het kroontje van mijn hoofd gehaald worden en moest het steeltje in een aangepast vaasje met water worden geplaatst, een heel karwei.

Als ik aan mijn communiekroontje denk wandel ik in gedachten met Bertje

in de orchideeënserres. Na zoveel jaren besef ik nog steeds dat ik dankzij de heer Sander voor één dag een prinsesje was met op het hoofd een wit orchideeënkroontje.

In het weekblad "Het Rijk der Vrouw" (22) Nederlandstalige tegenhanger van "Femmes d'Aujourd'hui" en voorloper van "Libelle", verschijnt in 1948 op de cover een plechtige communicante in de luxueuze kleding van voor de oorlog, naast haar doet de eenvoudiger witte kleding haar intrede, voorbode van het Jezuskleed. Ook de moeder van de communicante wordt in het nieuw gestoken. De Sint-Baafskathedraal en het Gentse Belfort op de achtergrond moeten er een plechtige kerkelijke aangelegenheid van maken. Op pagina 3 van hetzelfde nummer staan patronen en modellen voor jongens-communiekpakjes. Opmerkelijk draagt slechts één van de vijf jongens een lange broek, terwijl meestal de twaalfjarigen juist op die dag, op de drempel naar de volwassenheid, in lange broek verschijnen. Het marinepak (boven rechts) loopt op zijn laatste benen en de golfbroek zal pas een paar jaar later opduiken.

Bij Frans Wollebrants (1949) roept zijn communiefoto levendige herinneringen op aan zijn feestelijke kleding van die dag in 1961 in Boortmeerbeek. (23)

Aan de communie ging heel wat materiële voorbereiding vooraf. Zo werden er natuurlijk nieuwe kleren gekocht, waarna er bij fotograaf "Willy Well" (hij heette eigenlijk gewoon Wellens) foto's werden gemaakt, met het oog op de productie van het "communie-bééleken". De beste van die foto's kwam vooraan op dat herinnerings-prentje te staan... Ik droeg de klassieke communiekleding van die tijd: een wit hemd met "strikske" (vlinderdasje), een jas

met een "stoeffferke" (sierzakdoekje) in de bovenzak, en leren handschoenen. Ik heb mijn (vrij dikke) plechtige communie-kerkboek vast - en, hoewel ik handschoenen draag, zit daar ook nog eens een met kant versierd zakdoekje rond. Ik kijk met dromerige blik voor mij uit - ernstig, met iets van een weemoedige glimlach. De dure leren handschoenen heb ik achteraf nooit meer gebruikt, en ik kan me niet herinneren dat ik in het kerkboek ooit een letter gelezen heb. Maar het had wel stijl allemaal.

Rik Torfs (1956) denkt in 'Trouw' (24) terug aan zijn plechtige communie in 1968, een fragment.

25

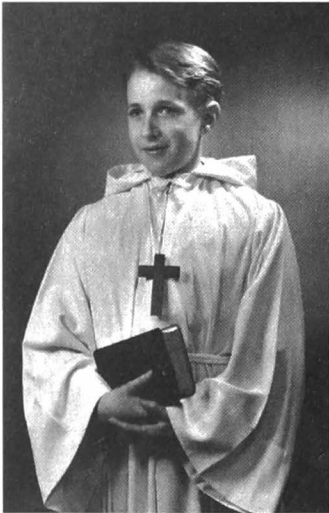
Mei 1968. De maand van mijn plechtige communie, ik was net geen twaalf. Onterecht is het vooroordeel dat de bourgeoisie God niet bij haar feesten betreft. Ik herinner mij diep te hebben nagedacht over hemel en onsterfelijkheid. Het jasje dat ik droeg was beige. Het had iets keurigs, maar luidde net niet het einde van mijn kindertijd in, het liet hoogstens het afscheid vermoeden. Ogen worden minder helder op de drempel van de volwassenheid. Op de foto contrasteerde mijn pak onhandig met de iets te rozige bloemen van de rododendron. Ook poseerde ik overdreven plechtig, mij bewust van de zwaarte van het ogenblik. Misschien wel het laatste moment van absolute ernst in mijn bestaan, ik mis het.

Cadeaus zijn belangrijk op zo'n dag, niet om ze te krijgen, maar omdat ze een opdracht inhouden. Van mijn grootvader hoorde ik een gouden horloge in ontvangst te nemen. Zo geschiedde. Daarnaast had ik een oudoom die gehuwd was doch kinderloos gebleven, terwijl hij het eigenlijk andersom had gewild... Het geschenk dat ik van mijn oom zou ontvangen, zo vernam ik reeds in 1964, waren gouden manchetknopen. Daarin zou een juwelier mijn initialen graveren ...

Bourgeois in mei '68. Daar zit je dan met een paar manchetknopen. Een geschenk waar je twee kanten mee uit kan. Je kunt het aannemen en zonder gepieker genieten van het blinkende goud. Maar je kunt het ook zien als een dwingende imperatief voor de rest van je leven. Helaas, ik had geen keuze en koos voor het laatste.

Voor iedere communicant een albe of Jezuskleed?

Op de omslag van 'Het Rijk der Vrouw' uit 1948 zagen we voor het eerst een kleed voor communicanten dat onder de naam Jezuskleed of albe zou worden geïntroduceerd. In de jaren daarna worden allerlei varianten in stof en model gelanceerd en geleidelijk groeit men naar het idee van één model voor jongens en meisjes. Dit leidde tot een ware 'albentwist' (25): sommige liturgisten beweerden dat de albe een liturgisch gewaad is en enkel gedragen wordt door mannen/jongens en enkel binnen de muren van de kerk; anderen vonden dat de communicanten te veel op monniken of op zusters leken; tenslotte voelde de middenstand, door het verhuren van albes door de parochie, zich beroofd van zijn broodwinning. De chique pakken en de handschoenen voor de jongens verdwijnen, voor de meisjes de dure witte communiekleren, de sluier en het gordeltasje. Uiteindelijk wordt de albe in de meeste parochies ingevoerd, bv. ook in Beervelde. Men is uiteraard niet verplicht tot het huren van een albe, elk jaar zijn er wel enkelen die hun eigen kleding verkiezen.

Links: Anonieme foto. Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Sint-Amandsberg.
Rechts: Parochie Sint-Daniël Beervelde 2007. Fotografie Guido De Dobbelaere, Beervelde

Vandaag voel ik me kiplekker!

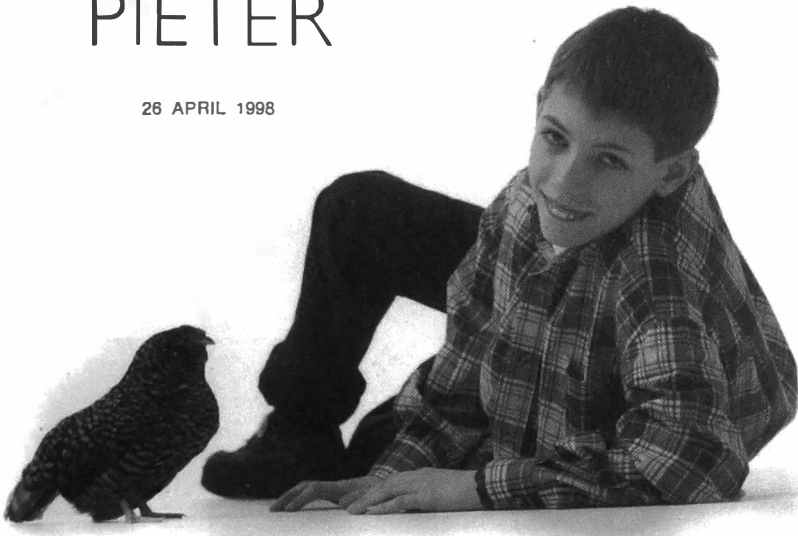
Tot besluit volgt een selectie communiefoto's van eind twintigste - begin eenentwintigste eeuw uit het gebied ten oosten van Gent (26). Toen ik voor het eerst dergelijke foto's zag, was mijn spontane reactie: wat een teloorgang van het ritueel, geen enkel spoor meer van een kerkelijk gebeuren. Bij het verwerken van de gegevens voor dit artikel heb ik mijn mening enigszins moeten bijstellen. Meer dan een eeuw lang werden 11 à 12 jarige meisjes en jongens uitgedost als mini-volwassenen in een kleed of een pak waar ze zich helemaal niet in thuis voelden. De ouders hadden zich voor de kleding van die ene dag heel wat kosten moeten veroorloven, soms met geldelijke steun van de gemeenschap, soms met geleende aftandse pakken.

Het motto was: zoveel mogelijk iedereen gelijk. De fotograaf legde dat in zijn studio vast in een plechtige, versteende houding. Het kind werd al voorondersteld en voorgesteld als volwassene.

VANDAAG VOEL IK MIJ KIPLEKKER !

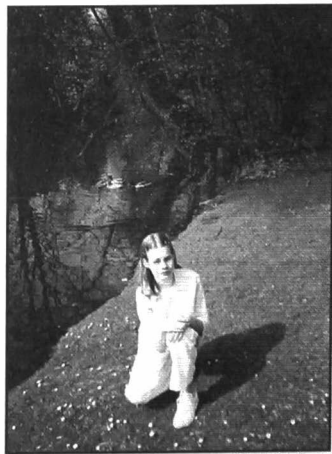
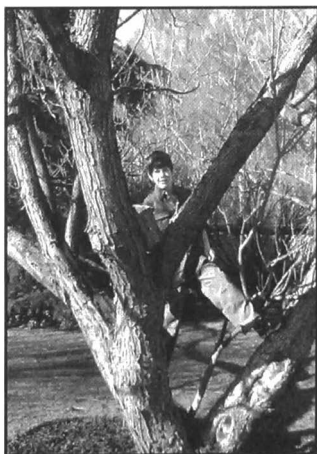
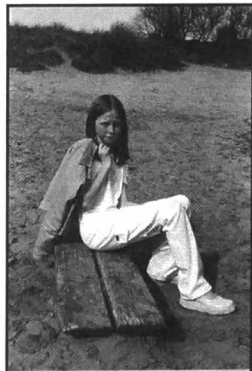
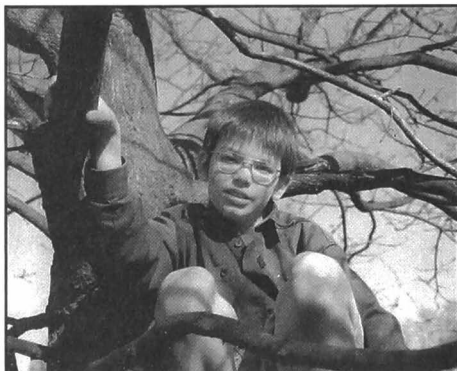
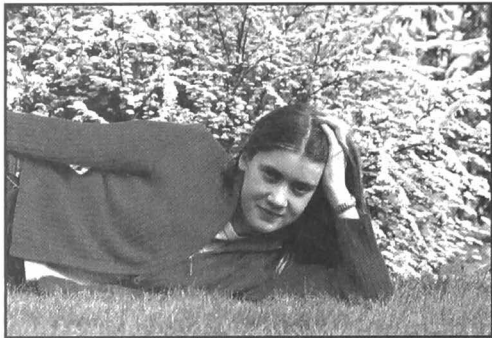
PIETER

26 APRIL 1998

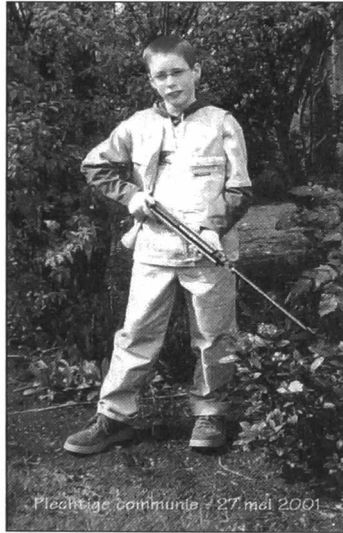
27

Als ik nu de reeks foto's bekijk, zie ik meisjes en jongens, ieder in zijn of haar zondagspak of vrijetijdskleding in een losse natuurlijke houding, in de eigen omgeving, buiten in de vrije natuur. Vooral de jongens willen zich graag voorstellen met hun hobby: een voetbal, een mountainbike, een motor of zelfs een speedboot ... In veel gevallen zijn de foto's gemaakt niet door een fotograaf, maar door een familielid, vriend of kennis. De laatste trend is dat de communicant alleen de voornaam vermeldt en eventueel een korte tekst als: 'Herinnering aan een zeer mooie dag'. Enkelen verwoorden hun gevoelens in een simpele blijmoedige zin als: 'Elke dag groei ik een beetje naar de zon, een stukje naar mezelf en een ietsje naar u toe' of 'Als een vlinder wil ik vliegen.' of 'Vandaag voel ik me kiplekker'...

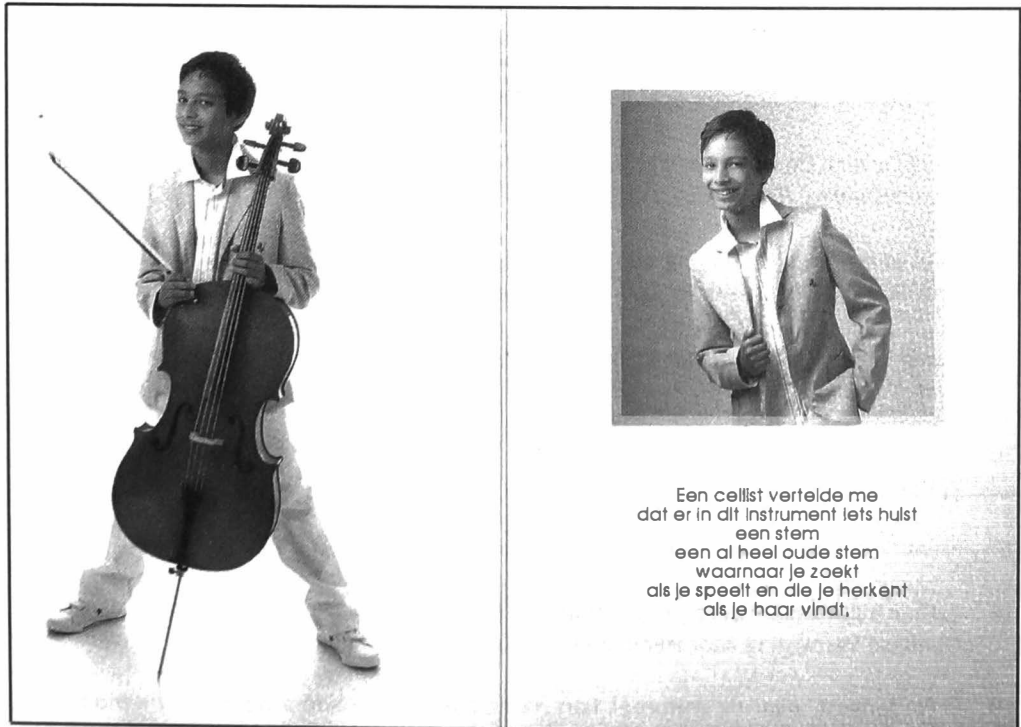

'Op de foto voor de communie'

Door die explosie van creativiteit en individualiteit stellen communicanten zich wel eens voor, de ene met een geweer, de andere met een strijkstok. Is het symbolisch dat de gewapende jongen zijn geweer naar beneden richt als een gebaar van afscheid van zijn kinderspeeltijd en de muzikale jongen zijn strijkstok (27) opsteekt als uitkijkend naar zijn nakende volwassenheid? Een foto zegt meer dan duizend woorden, evengoed in de negentiende, twintigste als eenentwintigste eeuw.

Plechtige communie - 27 mei 2001

Een cellist vertelde me
dat er in dit instrument iets huist
een stem
een al heel oude stem
waarnaar je zoekt
als je speelt en die je herkent
als je haar vindt.

Noten

- 1 Marguerite Coppens, Origine et évolution d'une tenue rituelle: la robe de communion solennelle, in: *Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire / Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis*, 69(1998), p. 195-216.
- 2 Hugo Arens, Plechtige communie als overgangsrite tot het volwassen leven, in: *Jaarboek Heem- en Oudheidkundige Kring Zele 1976-1977*, p. 11-24.
- 3 Albert Vervaeke, Sociale hulpverlening van de gemeente Wachtebeke 1830-1925, in: *Jaarboek 1990 Heemkundige Kring "Oud-Wachtebeke"*, p. 174.
- 4 Louis Paul Boon, *De kapellekensbaan*, De Arbeiderspers, 1953, Het kostuum van de armen, 8ste druk 1971 pag. 37-38.
- 5 Louis Paul Boon, *De Paradijsvogel*, Amsterdam, 1958, herdruk 1980, p. 52-53
- 6 Stijn Streuvels, *Lenteleven*, 1899, Lente in: Volledig Werk I, Orion, 1971, pag. 190-208.
- 7 Stijn Streuvels, *Alma met de vlassen haren*, pentteekeningen van Frans Nackaerts, Davidsfonds Leuven 1931, pag. 20-21.
- 8 Karel Van de Woestijne, *Verzameld journalistiek werk*, Deel 8: Nieuwe Rotterdamsche Courant februari 1915 - maart 1916 (ed. Ada Deprez). Cultureel Documentatiecentrum, Gent, 1992, pag. 48-49.
- 9 Ernest Claes, *De Witte*, 1920, Wereldbibliotheek Amsterdam, 1997, 125ste druk, pag. 92
- 10 Serafien Floré, Het lied van Boerke Naas, in: *Jaarboek Heemkundige Kring De Oost-Oudburg 2011*, pag. 292.
- 11 Adrien Brysse, ingekorte biografische bijdrage over Paul De Keyser.
- 12 Filip De Pillecyn, *Mensen achter de dijk*, Davidsfonds/Literair, Leuven, 2004, p. 32
- 13 Lieve Gevers, De vormselpraktijk in Vlaanderen in de negentiende en twintigste eeuw, in: *Levensrituelen. Het Vormsel*, KADOC-studies 12, Universitaire Pers Leuven, 1991, p. 41.
- 14 Er is een rijke verzameling communieprentjes aanwezig in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis in Sint- Amandsberg (DSMG) in de collectie 'Van wieg tot graf'.
- 15 Albert Brysse, *Een kind van de Muide, Herinneringen van een kwajongen aan de havenkant*, Koj, 1995, pag. 76-77.
- 16 Ignaz Matthey, 'Het stond je zo schattig'. *Cultuurgeschiedenis van het matrozenpakje*, Walburg Pers Zutphen, 2010, p.19, 29
- 17 Frans David, *Hugo Claus, hij was anders dan wij*, internet 8 april 2004.
- 18 Arthur Bijlemans, Plechtige communie in Olmen tussen 1932 en 1963, in: 't *Schreneel*. Olmense Vereniging voor Heemkunde en Geschiedenis, 12(1995), p. 3-45.
- 19 In Nederland, waar de golfbroek kort na de tweede wereldoorlog ook in de mode was, noemde men dat potsierlijke kledingstuk veelzeggend een 'drollenvanger'.

- 20 Gaston Durnez, *Vroeger waren wij veel jonger, Een jeugd in Vlaanderen*, Lannoo, 2008, pag. 188-189.
- 21 Liliane De Cloedt, internet: <http://sanderkwartier.brugsebuurten.be/Detijdvantoen> (reterieved 7/05/2012)
- 22 *Het Rijk der Vrouw* en *Femmes d'Aujourd'hui*, Weekblad/Publication hebdomadaire, Brussel, nr. 144, 7 februari 1948. Voor zover bekend zijn beide tijdschriften alleen compleet bewaard in de Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel. Het zou wel eens de uitspraak 'hoe groter de oplage, hoe minder bewaard' kunnen bevestigen, zeker als het om dag- en weekbladen gaat.
- 23 Frans Wollebrants, *Zand in je hand*, internet 6 mei 2011.
- 24 Rik Torfs, *Trouw, Letter & Geest*, internet 16 juli 2011.
- 25 Marguerite Coppens, Origine et évolution d'une tenue rituelle: la robe de communion solennelle, in: *Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire / Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis*, 69 (1998), p. 213-215.
- 26 Schenking communieprenten van Maurits Van der Venet uit Beervelde aan het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis in Sint-Amandsberg (DSMG). Met dank aan Christiane Van Winckel die de communieprenten uit de collectie 'Van wieg tot graf' bereidwillig ter beschikking stelde.
- 27 Foto cellist 2011, met dank aan fotograaf Johan De Gussem, Sint-Amandsberg.